

Катерина Пономарьова,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

Компетентнісний підхід до перевірки усних видів мовленнєвої діяльності молодших школярів (1 клас)

Анотація

У статті визначено сутність компетентнісного підходу до перевірки усного мовлення молодших школярів. Зазначено об'єкти, види і способи перевірки. Подано завдання для перевірки усних видів мовленнєвої діяльності учнів 1 класу.

Компетентнісний підхід, перевірка усного мовлення, об'єкти і способи перевірки.

Аннотация

В статье определена сущность компетентностного подхода к проверке устной речи младших школьников. Указаны объекты, виды и способы проверки. Предложены задания для проверки устных видов речевой деятельности учащихся 1 класса.

Компетентностный подход, проверка устной речи, объекты и способы проверки.

Annotation

In the article the essence is defined of the competitional approach to testing of a verbal component of speaking activity of the primary school pupils. There are specified objects, types and methods of testing. The tasks for testing verbal component of speaking activity of the 1st class pupils are suggested.

Competitional approach, verbal speech testing, objects and methods of testing.

Сучасний підхід до вивчення початкового курсу української мови передбачає формування в молодших школярів комунікативної компетентності – здатності спілкуватися за допомогою мови в будь-якій життєвій ситуації, користуватися мовою не тільки як засобом спілкування, а й навчання, пізнання оточуючої дійсності.

Щоб забезпечити повноцінне формування, перевірку й оцінювання комунікативної компетентності важливо знати, з яких компонентів вона складається, що включає.

Виходячи з того, що для успішного спілкування необхідно вміти сприймати на слух і розуміти почуту інформацію, читати текст і розуміти його зміст, вести діалог, висловлювати і доводити власну думку, переконувати, обґрунтовувати свої дії, міркування тощо, в базовій навчальній програмі з української мови для 1-4 класів передбачено формування таких усних видів мовленнєвої діяльності, як: аудіювання (слухання і розуміння тексту), говоріння (діалогічне і монологічне мовлення), читання.

Спрямованість початкового мовного курсу на формування в молодших школярів комунікативності зумовила такі *об'єкти* перевірки та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів з усного мовлення: *аудіювання, діалог, усний переказ, усний твір, читання.*

Компетентнісний підхід лежить в основі визначення не лише об'єктів контролю, а й видів і методів (способів) перевірки й оцінювання результатів навчальної діяльності школярів.

Для встановлення рівня навчальних досягнень учнів з української мови (зокрема усних видів мовленнєвої діяльності) в початковій школі здійснюються два *види* перевірок: *поточна і періодична.*

Поточна перевірка здійснюється в процесі формування мовленнєвих умінь. Її мета – визначити рівні розуміння і первинного засвоєння певних знань, умінь і навичок, встановити зв'язки між новим змістом навчального матеріалу і раніше засвоєним, закріпити засвоєні знання, уміння й навички та актуалізувати їх перед вивченням нового матеріалу. Результати поточної перевірки є основою для корегування навчальної діяльності на уроці, надання окремим учням індивідуальної допомоги.

Періодичній перевірці підлягають такі об'єкти контролю усних видів мовленнєвої діяльності, як аудіювання, діалог, усний переказ і усний твір, читання. Цей вид перевірки здійснюється через певний період часу у фронтальній чи індивідуальній формі (залежно від об'єкта контролю).

Зазначені види перевірки навчальних досягнень учнів здійснюються за допомогою різних *методів* (способів).

Для перевірки аудіювання використовують тестові завдання. Усне мовлення перевіряється шляхом складання діалогів, усних переказів і творів. Сформованість навички читання, як виду мовленнєвої діяльності, перевіряється шляхом читання учнями текстів, які відповідають їхнім віковим можливостям.

Компетентнісний підхід до контролю й оцінювання рівня сформованості в молодших школярів усних видів мовленнєвої діяльності передбачає, що завдання для перевірки зазначених об'єктів контролю матимуть практичне спрямування, тобто будуть наближеними до умов реальних життєвих ситуацій. Ці завдання повинні відповідати віковим можливостям учнів і рівневі їх підготовки.

Так, для встановлення рівня сформованості в учнів аудіативних умінь потрібно використовувати незнайомий дітям текст, зміст якого вони спроможні зрозуміти з першого прослуховування. Саме в таких умовах перебувають школярі в реальному житті, коли слухають передачу по радіо, переглядають телевізійну програму, виставу в театрі тощо.

Під час читання вголос найважливішим критерієм комунікативності є вміння учня прочитати невідомий для слухачів текст так, щоб вони його зрозуміли, зацікавилися ним. Тому в ході цієї перевірки оцінювати потрібно не тільки швидкість читання, а й здатність учня пристосувати своє читання до специфіки тексту, а також можливостей, потреб та інтересів слухачів.

При перевірці сформованості у школярів умінь будувати усні зв'язні висловлювання необхідно брати до уваги насамперед самостійність учнів у складанні діалогів і монологічних висловлювань, вміння користуватися мовленням для розв'язання немовленнєвих завдань. Тому діалогічне мовлення доцільно перевіряти в невимушеній обстановці – створити ситуацію, коли діти в парах чи невеликих групах працюють над виконанням певного завдання, спілкуючись між собою, переконуючи одне одного. Під час оцінювання утворених у ході такої роботи діалогів варто враховувати не

лише їх обсяг, дотримання етикетних норм, а й вплив спілкування на результативність виконаної роботи.

Добираючи завдання для перевірки монологічного мовлення, необхідно дбати про мотивацію цих завдань, створювати ситуації, за яких виникає потреба висловлюватись (щось розповісти, описати, пояснити, довести, когось переконати тощо). Доцільно також пропонувати учням говорити про те, що їх цікавить, хвилює, висловлювати своє ставлення до прочитаного, побаченого, почутого, пережитого. При оцінюванні учнівського висловлювання потрібно брати до уваги, наскільки зрозумілим, цікавим, переконливим воно було для слухачів.

Під час перевірки умінь переказувати текст необхідно спонукати учнів не тільки переказати почутий чи прочитаний незнайомий текст, а й висловити своє ставлення (схвалення, сумнів) до того, про що учень прочитав чи почув, прокоментувати його. Саме таке вміння необхідне для школярів у їхньому повсякденному житті, а тому є вагомим при перевірці результатів навчання.

Завдання для перевірки повинні мати практичне спрямування, бути пов'язаними з життєвою дійсністю, наближеними до реальних умов існування, викликати в учнів життєвий інтерес. Саме такі вимоги були враховані під час розробки поданої нижче системи завдань для перевірки усних видів мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Завдання для перевірки усних видів мовленнєвої діяльності в 1 класі

Аудіювання

У 1 класі здійснюється *поточна* перевірка з аудіювання. Вона проводиться в процесі формування в учнів умінь слухати й розуміти усне мовлення. Завдання для перевірки розробляються на матеріалі різних мовних одиниць: звуків, слів, словосполучень, речень, текстів. Ними передбачається визначення рівнів сприймання першокласниками відповідного мовного матеріалу на слух, вирізнення певної мовної одиниці з-поміж інших, розуміння почутого. На основі результатів перевірки здійснюється

корегування навчального процесу, надається індивідуальна допомога окремим учням.

Пропонуємо орієнтовні зразки завдань для поточної перевірки аудіативних умінь.

Звуки

1. Прослухай звуки: [м, о, в, л, у].
 - Який звук був вимовлений першим?
 - Який останнім?
2. Прослухай, з яких звуків складається слово **школа**. Визнач, який звук названо неправильно.

[ш, к, о, л', а]

3. Прослухай звуки. Назви «зайвий». Поясни, чому так думаєш.

[а, о, и, і, у, е, м]

4. Прослухай звуки. Який із них є «зайвим»? Чому?

[м, н, р, й, в]

5. Прослухай назви букв. Знайди серед них «зайву».

я, ю, є, ї, і.

6. Прослухай склади. Який серед них закритий?

ма, ло, сін, бу, ди, те

7. Прослухай слова. Вибери з них ті, що починаються зі звука [б].

Хліб, булка, батон, рогалик, коровай.

8. Прослухай слова. Вибери ті, що закінчуються звуком [н].

Сосна, клен, верба, каштан, ялина.

Слово

1. Прослухай і порахуй, скільки слів вимовлено.

Пенал, ручка, зошит, лінійка, олівець.

2. Прослухай і скажи, яке слово прозвучало двічі.

Сміятися, радіти, веселитися, реготати, радіти, хихикати.

3. Прослухай слова. Назви те, яке означає колір.

Широкий, гладенький, жовтий, блискучий.

4. Прослухай слова. Знайди серед них «зайве».

Лисиця, вовк, корова, заєць, білка.

5. Прослухай слова. Визнач, яке з них близьке за значенням до слова **говорити**.

Співати, розмовляти, думати, мовчати.

6. Прослухай пари слів. Вибери ту, в якій слова мають протилежне значення.

Добрий – хороший, веселий – смішний, гарячий – холодний.

Словосполучення

1. Послухай і скажи, яке сполучення слів не може існувати.

Високий дуб, старий дуб, розумний дуб, зелений дуб.

2. Прослухай і вибери словосполучення, близьке за значенням до словосполучення **замок короля**.

Царська корона, королівський замок, королівська варта.

3. Прослухай і визнач, у якій парі словосполучення мають протилежне значення.

а) лежить під столом – лежить за столом;

б) дивиться у вікно – дивиться на вікно;

в) іде до школи – іде зі школи.

4. Прослухай і вибери слово, яке разом зі словом **курличуть** може утворити словосполучення.

Лелеки, ворони, журавлі, горобці.

5. Прослухай словосполучення. Визнач, у якому з них слова поєднані неправильно.

Весела дітвора, біля гірської річки, після зимові морози.

Речення

1. Послухай речення. Скажи, яким словом вони відрізняються.

Діти прийшли до школи.

Діти зайшли до школи.

2. Визнач, скільки слів у реченні.

На шкільному подвір'ї гралися діти.

3. Послухай, з якою інтонацією вимовлені речення. Скажи, яке з них закінчене, а яке – ні.

Дівчинка зустріла бабусю.

Дівчинка зустріла бабусю... (і привіталася).

4. Послухай і скажи, яким словом відрізняються речення. Чи змінився від цього зміст речення?

Сергійко і Наталочка були в зоопарку.

Сергійко та Наталочка були в зоопарку.

5. Послухай речення. Визнач, у якому з них про щось запитується.

Діти люблять канікули.

Діти люблять канікули?

Діти люблять канікули!

6. Прослухай речення. Визнач, яке слово в ньому вжито недоречно. Яким би словом ти його замінив?

Над кожним листочком суниці ховалися червоні ягоди.

Текст

1. Прослухай текст.

На ігровому майданчику гралися діти. Наталочка і Марійка гойдалися. А Сергійко спускався з гірки. Усі були веселі.

– Скажи, як звали дітей, що гралися на майданчику?

2. Прослухай уривок з вірша.

Там шпак доспіває пісні,
всю душу виливає,
якісь брехеньки голосні
сорока розпускає.

Олександр Олесь

– Скажи, про яких пташок розповідається у вірші?

3. Прослухай вірш.

Два хлопчики на ставочку
ловлять рибку в холодочку.
Золотеньку і срібненьку,
і велику, і маленьку.

Олександр Олесь

– Яку рибку ловили хлопчики?

4. Прослухай текст.

Я дуже люблю свою кімнату. Вона не велика, але світла і затишна. Ліворуч від дверей розташована шафа для одягу і книжкова полиця. Праворуч стоїть диван. Біля вікна – письмовий стіл і стілець.

– Які меблі були в кімнаті?

Діалогічне мовлення

У 1 класі проводиться тільки *поточна* перевірка діалогічного мовлення, в процесі якої вивчається рівень засвоєння першокласниками формул мовленнєвого етикету, вміння ставити запитання, підтримувати розмову на певну тему, відтворювати почутий або прочитаний діалог (уривок із казки чи іншого прозового твору).

Пропонуємо орієнтовні зразки відповідних завдань.

1. Вибери слова, якими треба вітатися.

Доброго дня, до побачення, вибачте, здрастуйте, щиро дякую, привіт.

2. Вибери слова, якими люди прощаються.

Доброго ранку, до побачення, перепрошую, прощавай, спасибі, на все добре.

3. Уяви, що ти зустрівся з другом після вихідних днів. Про що ти в нього запитаєш?

4. Дай відповіді на такі запитання:

– Чи любиш ти дивитися мультфільми?

– Які з них тобі найбільше подобаються?

5. Прочитай уривок із казки. Разом із сусідом по парті відтвори діалог між лисицею і вовком.

Лисиця позбирала рибу, сіла та й їсть. Зирк – аж вовк-панібрат біжить.

– Здорова була, лисичко-сестричко!

– Здоров!

– А що це ти робиш, лисичко-сестричко?

– Рибу їм.

– Дай же й мені!

– Піди сам собі налови!

– Та як же я наловлю, коли не вмю? Хоч навчи, як її ловити!

- Піди до ополонки, встроми хвоста у воду і сиди тихенько та й приказуй: «Ловися, рибко, велика й маленька!» То вона й наловиться.
 - Спасибі за науку!
- Побіг вовк мерщій на річку та хвіст в ополонку...

Усне переказування тексту

У 1 класі здійснюється *поточна* перевірка умінь усно переказувати прочитаний текст. Для цього першокласникам пропонується переказати текст букварного типу (розповідного характеру) або уривок з цього тексту.

Наводимо зразки таких текстів.

1. Прослухай текст. Перекажи його.

Дідусь і яблуні

Дідусь садив у саду яблуні. Діти побачили та й питають:

- Навіщо, дідусю, ти садиш оті яблуні? Адже ти старий, а їм ще довго треба виростати. Чи їстимеш ти з них яблука?
- Хіба тільки задля себе треба робити? – відповів мудрий дідусь. – Не я з'їм, то інші з'їдять, мені спасибі скажуть.

Лев Толстой

2. Прослухай текст. Перекажи його.

Мудра кицька

На столі стояв кухлик з молоком. Кицька його побачила – і схотілося їй молока. Скочила на стіл – та до кухлика. Аж тут лихо: голова в кухлик не влазить. Так гарно пахне молоко, а язиком до нього кицька не дістане. Засмутилась вона, але не надовго... Скоро кицька зміркувала, що їй робити. Вона почала вмочати лапку в молоко й обсмоктувати її. Так і застали її над кухликом, коли вона добувала з нього молоко.

За Борисом Грінченком

3. Прослухай текст. Перекажи його.

Кіт-невдаха

Вийшов кіт на поріг. Аж чує – горобці зацвірінькали. Тихенько підкрався до тину, та як плигне. Хотів горобця схопити. А горобчик – пурх та й утік. Кіт перелетів через тин та в калюжу. Вискочив мокрий, брудний. Чалапає додому. А горобці позліталися з усього подвір'я, над невдахою літають та цвірінчать. Сміються над котом.

4. Прослухай текст. Перекажи його.

Василькові чоботи

Улітку мама купила Василькові гумові чоботи. Тільки взути хлопець їх не може: в усьому селі – жодної калюжі.

Ходить хлопчик по двору і щохвилини на хмаринку поглядає. А дощик собі спить. В'януть бабусині помідори, схилилися мальви у Марійки, чоботи без діла стоять.

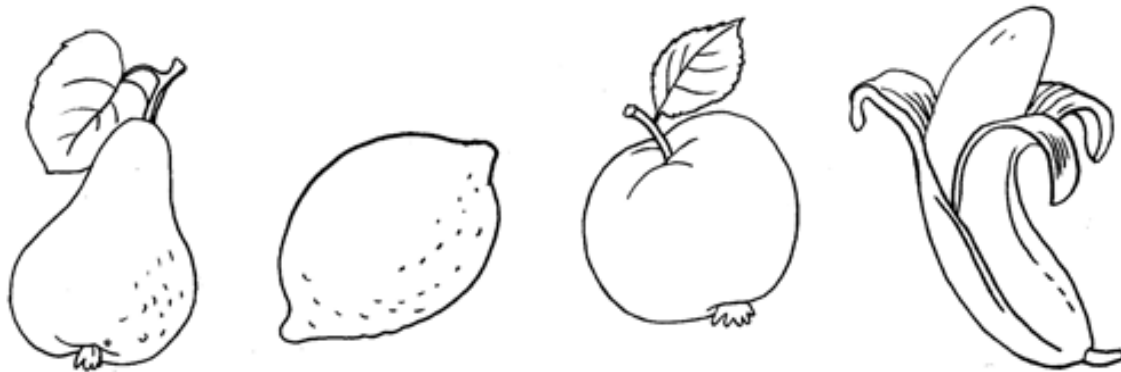
Вийшла Марійка з подругами на подвір'я і заспівала дощику пісню. Линув рясно він на грядки і квіти. Василько взувся в чоботи і гайда по калюжах.

Самостійні усні висловлювання

У 1 класі здійснюється *поточна* перевірка умінь будувати усне зв'язне висловлювання. Для цього першокласникам пропонується скласти розповідь за малюнком чи на задану тему.

Наводимо зразки таких завдань.

1. Розглянь малюнок. Які плоди ти бачиш? Розкажи про одного з них: який він за кольором, формою, смаком.

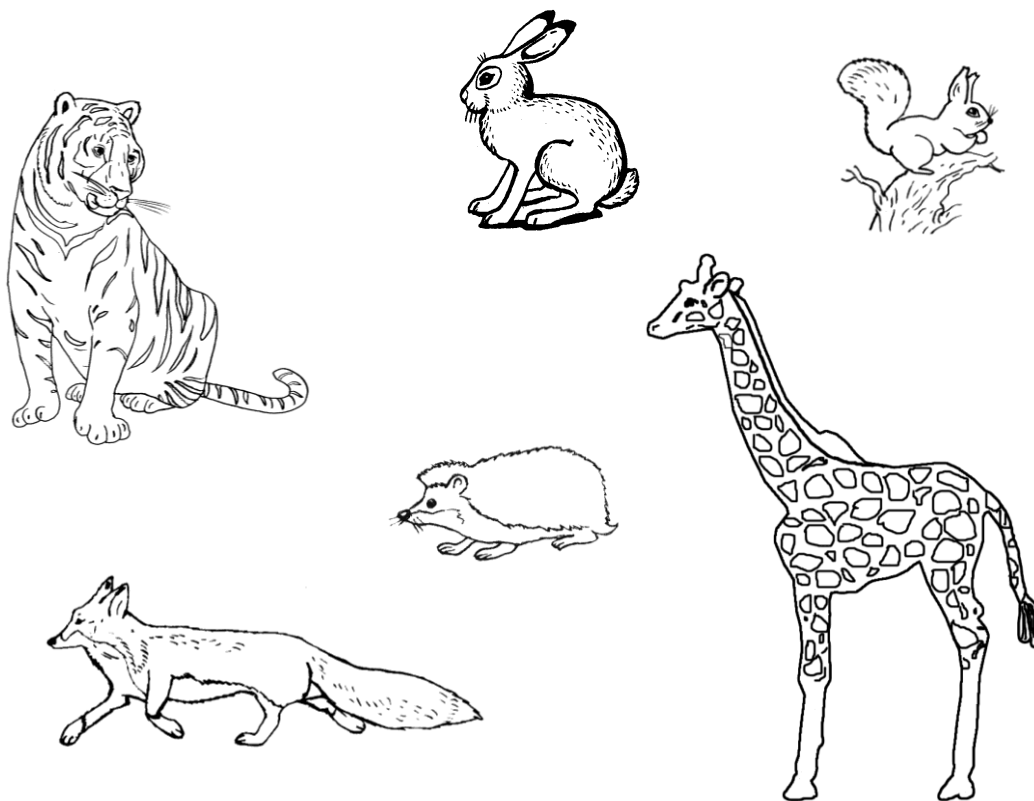

2. Розглянь малюнок. Склади за ним розповідь.

3. Розглянь малюнки. Про одного із зображених звірів склади невелику розповідь. Скористайся запитаннями:

- Який вигляд має звір?
- Де він живе?
- Чи доводилося тобі бачити цього звіра живого? Де саме?

4. Склади розповідь про те, що за чим ти одягаєш, коли збираєшся до школи.

5. Розкажи про те, як ти допомагаєш удома?

6. Розкажи про рослину, яка тобі найбільше подобається. Розповідай у такому порядку:

- Яка рослина тобі подобається?
- Який вона має вигляд?
- Чому вона тобі подобається?

Читання

У 1 класі здійснюється поточна і контрольна перевірка умінь читати текст. Для *поточної* перевірки використовуються невеликі за обсягом (20-30

слів) і доступні для розуміння тексти, у яких вжито вивчені першокласниками букви.

Наводимо зразки таких текстів.

Текст 1.

Вадиків кашель

- Ти, Вадику, мабуть, простудився? – запитує Василянка.
- Ні, – каже Вадик.
- А чого ж тоді так гучно кашляєш?
- Це я навмисне, – шепоче Вадик. – Щоб і мама на кухні почула.
- Навіщо?
- Хочу меду.

М. Герасименко

Текст 2.

Джмелик і павук.

Якось попавсь джмелик у павутиння. Але не розгубився і закричав:
– Ану, хто проти мене? Усіх з'їм!
Нажаханий павук кинувся навтьоки. А джмелик і не збирався нікого їсти... То він вигукнув таке з переляку.

Ю. Нікітський

Текст 3.

Не вміє

Першокласник Сергійко, повернувшись зі школи, сказав:
– Я в школу більше не піду.
– Чому? – запитала бабуся.
– Бо там треба читати й писати, а я не вмію; а розмовляти я вмію, так на уроках не дозволяють.

П. Гальченко

Текст 4.

Усе я та я

– Уставай, Петрику, – будить мати першокласника, – пора до школи збиратися.
– Не хочу, – пхикає Петрусь, – усе я та я, хай сьогодні Оленка піде. – І показав на молодшу сестру.
Ой і жартівник наш Петрусь. А ти як думаєш?

П. Гальченко

Текст 5.

Лев та миша

Лев спав. Миша пробігла по ньому. Він прокинувся і спіймав її. Миша почала просити, щоб він її відпустив. Вона сказала: «Якщо ти мене відпустиш, я тобі теж добро зроблю». Лев засміявся, що миша обіцяє йому добро зробити, і пустив її.

Згодом мисливці спіймали лева і прив'язали мотузкою до дерева. Миша почула лев'ячий рев, прибігла, перегризла мотузку і мовила: «Пам'ятаєш, ти сміявся, не думав, що я могла б тобі добро зробити, а тепер бачиш – буває і від миші добро».

Л. Толстой

Текст 6.

З кого песик приклад бере?

– Хто це просто із слоїка варення їв і на скатертину наляпав? – запитала бабуся.

– Це не я! – ніяково кліпнув Олесь. – Це песик Пушок!

– Дивись-но мені! – насварилася на Пушка бабуся...

– Хто це мої тапці пошматував? – зарюмсав Олесь.

А Пушок з-під лави «Гав-гав!» на Олесеву сестричку Віру.

– Неправда! – закричав Олесь. – Віри півдня вдома не було. Вона зі школи недавно вернулася.

– І з кого наш песик приклад бере? – докірливо похитала головою бабуся.

І справді – з кого?

Б. Вовк

Контрольна перевірка сформованості вміння читати в 1 класі здійснюється індивідуально наприкінці навчального року на матеріалі, в якому використано всі букви алфавіту, склади різних типів.

Перевіряються такі вміння: спосіб, правильність, виразність, швидкість читання. Орієнтовна швидкість читання на кінець 1 класу – 20-30 слів за хвилину.

Матеріалом для перевірки є тексти з дитячих книжок, які відповідають віковим особливостям школярів.

Орієнтовні тексти для перевірки:

Текст 1.

Дві вишеньки

Якось дав дідусь Мартин Василькові два вишневі деревця. Прибіг хлопчик додому, шукає місце, де б їх посадити.

– Посади одну вишеньку під вікном, – порадила мама.

– А другу?

– А для другої вибери місце сам.

Посадив Василько одну вишеньку під хатою.

– Це ж буде вона щомиті заглядати до мене в кімнату, цвісти навесні, червоніти ягодами влітку і звеселяти всю родину, – думає хлопчик. – А де ж посадити другу?

Дунав, думав і вирішив:
– А ця хай буде для інших людей.
І посадив біля паркану від вулиці.

Текст 2.

Невдячний горобчик

Зголоднів Горобчик. Літає в саду, шукає поживу. Аж тут помітив на городі Соняшника. Мить – і вже на ньому. Наївся і весело заспівав.

– Чи помітив ти, Горобчику, що я схожий на сонечко? – запитав Соняшник. – Моя голівка з пелюстками, як сонечко в небі.

– Ну що ти! Яка схожість? Сонце дарує нам тепло, – відказав Горобчик.

А я подарував тобі радість, хоч ти й не помітив, – сумно сказав Соняшник і схилив голівку.

Текст 3.

Не вдалося пообідати

За річкою на луках жили два зайчики. Одного звали Стрибунець, а другого – Сірошубка. Якось вирішили зайчики позмагатися, хто швидше бігає. Суддею взяли лисичку Хитрунку.

Облизнулася хитра лисичка.

– Добре сьогодні пообідаю, – думає. – Як мені, нарешті, пощастило!

Зрозуміли зайчики, чому облизнулася Хитрунка, але відступати пізно. Стали на стежині. Махнула лисичка хустинкою, і побігли зайчики... в кущі. А Хитрунка тільки ахнула:

– Перехитрили косооки! Не вдалося смачно пообідати.

Текст 4.

Акація підказала

Зібралися ми до лісу. Вчитель каже:

– Треба спершу дізнатися, чи не буде сьогодні дощу.

– А як?

– Спитаємо жовту акацію, – мовить учитель. – Як на її квітках багато бджіл, – нічого й іти.

Подивились ми на квіти, а там справді – аж гуде. Не підемо сьогодні до лісу.

– Перед дощем на квітках жовтої акації виступає солодкий сік, – пояснив учитель. – Бджоли й летять на той сік. А ми з вами дізналися, що буде дощ.

В. Сухомлинський

Текст 5.

Настала зима. Випав сніг. Вийшов уранці Сашко на город і бачить: неподалік катаються на санчатах з гори хлопчики й дівчатка. Дивився, дивився він на них і раптом заплакав.

Підійшла до нього мама:

– Чого ти, Сашко?

– Я також хочу покататися, – крізь сльози відповідає Сашко.

– То чому ж не йдеш? У тебе ж є санчата.

– Не можу я взяти їх туди, – схлипує Сашко.

– Чому?

– Бо діти проситимуть покататися...

Щедрий Сашко, чи не так?

М. Герасименко

Література

1. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою: Посібник / І.П. Гудзик. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.

2. Гудзик И.Ф. Компетентносно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения) / И.П. Гудзик. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2007. – 496 с.

3. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з окремих предметів у системі початкової загальної освіти. Українська мова і мови національних меншин (мова навчання) // Початкова школа. – 2008. – № 10. – с.25–28.

4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. с. 10-70.